

**МИТЪТ ЗА НЕБЕСНАТА СВЕТИНА И НАЙ-
ДРЕВНИЯТ МОДЕЛ НА СВЕТА КАТО АРХЕТИП
(ШИФЪРЪТ НА НЕОЛИТНИЯ „ЧОВЕК–ЗВЕЗДА“ ОТ ОРЛОВЕЦ
И НЕГОВОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ПРЕХОДА ОТ МИТА КЪМ ЛОГОСА)**

Евлоги Данков

1. Палеобалканският артефакт

От живота на палеобалканския неолитен човек до нас достигат обикновено артефакти и екофакти. В този доклад ще съсредоточим вниманието си предимно върху един артефакт. В региона на Полски Тръмбеш най-богато на праисторически паметници от времето на трако-пеласгите е с. Орловец. В една местност, получила твърде късно своето име, Ада козу и Акема, е открито селище със (семиотична) пиктографска памет. То има добре изразена хоризонтално формирана стратиграфия, аналогична на палео-онтологичната стратиграфия (страт=пласт, графия, „писменост“, семиотичен текст) също с пиктографска памет, образувана хронологично. Подобна стратиграфска хронология е взаимствана от геологията и палеонтологията и био-стратиграфията, но вече осъществена с участието на човека. Проблемът, формулиран в заглавието, обхваща времето: ранен, среден и късен неолит. Над него лежи керамика с хронографска памет от бронзовата и старобългарската епоха¹. Многократно е отбелязано в литературата, че археологическият обект е проучван от Петър Станев в продължение на 6 сезона от 1992 до 1998 г. (П. Станев с колектив, 1994; 89–25)². Върху дъното на един съд той откри геометрична фигура с пентагонална симетрия, която той дълго време не публикуваше и не правеше опит да я разшифрова. Но в последните си публикации той прие антропоморфната интерпретация на стилизираната човешка фигура с пентагонална симетрия. По една щастлива случайност се оказа, че за същата геометрична фигура, петолъчна звезда (пентограм) – символ на орфико-питагорейската школа вече бях направил публикация в Московския университет още като докторант³ към катедра „Философия на естествените науки“ във Философския факултет. В праисторическата митология на Балканите това е символът на „утринната звезда“.

Впечатлява също така, че същият модел е врязан като графит на няколко места върху зидовете на крепостните стени на Плиска. При това в един от случаите се загатва, че пиктограмът-звезда се интерпретира и като хипертетраедър. Ще напомним, че тетраедърът според Питагор и Платон е символ на космическия първоелемент – огъня. Пентагон-додекаедърът символизира Небето. Хипертетраедърът от Плиска (със загатвания на върховете му за симплекна структура) е синхронен с построяването на сградите на първата българска столица Плиска, подчинени на редица геометрични и при това пространствено ориентирани според полярната звезда и изгрева на „утринната звезда”. Храмовете и основните сградите са ориентирани в зависимост от посоките на света. Показателно е, че в основата им лежат определени геометрични фигури като квадрат, правоъгълник, окръжност, петоъгълник, трапец и др.

Очевидно опорна точка за ориентацията е Полярната звезда, която дава основание още на Аристотел на формулира идеята за „неподвижния двигател”.

Всичко това изисква разшифроване на модела – „човек-звезда”, което в случая е едно продължение на това, което са ни оставили българите от столицата Плиска. В този смисъл разшифроването ще има два аспекта, независимо, че няма данни за пряка приемственост, но все пак моделът е архетип на Юнг. Ще напомним, че според култа към небесната светлина Питагор отделя 10 противоположности. Една от тях е „квадрат-многоъгълник”. С оглед на модела от Преслав трудно може да си представим, че строителството на една голяма сграда, каквато е например тази, чиито основи са открити под т.нар. „тронна зала” (с обща площ 7418 кв.м.), може да бъде извършено от хора, които нямат солидни знания по геометрия, а така също и за точно ориентиране по отношение на звездите от небосвода. Тук е изградено и съоръжение за измерване на времето според движението на слънцето.

Пентограмът от крепостните стени е съпроводен с руническа писменост (разпространена най-вече сред германските племена). За Плиска (Преслав) се смята, че е построена от Аспарух, но по всяка вероятност той възстановява крепостта, следвайки нейната строителна технология по един завиден начин. Знаците и руническата писменост са от първия строителен период.

Впечатлява фактът, че този модел топологически може да се интерпретира като четиримерен симплекс, макар това да не е подчертано във

фигурата от съда, разкопан от Петър Станев. Пентограмът от Орловец, както показахме в редица публикации⁴ е най-ранен за Югоизточна Европа при изобразяване на човека (микрокосмос) като звезда с пентагонална симетрия.

Фактически връзката между човека и звездите, която се среща често в нашата културна традиция, намери своето археологическо, физическо, социокултурно и метафизическо потвърждение. Така също и съзвездие Лира митологично се свързва с лирата на Орфей, а името Галактика се оказва, че има тракийски произход. Тракийската дума за мляко е „гала“, а нашата галактика е „Млечният път“. Очевидно тук става дума за трако-пелагийската културна традиция, тъй като Балканите също следва да се отнесат към Обетованата земя, обградена от 4-те библейски реки. Дунав е библейска река според свещените писания. Последните данни показват, че на Балканите има повече данни за потопа, отколкото в Близкия Изток. Лъсовата покривка на България се свързва с това библейско събитие. Тази територия се населява най-вече от мизите и трибалите. Мизи има както на Балканите, така и в Мала Азия. В едно от посланията на ап. Павел те са наречени „миси“.

Въпросният модел на света почти съвпада по време със свастиката на Деветашката пещера, която поне засега е най-древна в историята на човечеството. Тази свастика в историята на евразийската култура е също соларен символ на небесната светлина, но тази светлина, която е в плен на змията – символ на материята. Намереният съд, П. Станев основателно свързва с масовото изобразяване на този звезден символ „на отделни държави и държавни обединения“, (необходимо е обаче да се отчита разликата между хтонична и соларна интерпретация), което ще направим по-долу. Устойчив архетипен символ на съотношението между соларното и хтоничното е „утринната звезда“, която вещае деня и „вечерницата“, която вещае нощта.

Трудно е да се каже колко години обхваща интервалът от време между неолитния пентограм (архетип) и съвременните символи, но П. Станев смята, че изобразяването му върху керамичния съд е станало преди около 8200 години. Символът функционира и в нашето съвремие. Това се обяснява с факта, че е архетип. П. Станев смята, че архетипът „звезда“ е по-ранен поне със сто години от свастиката в Деветашката пещера. Това би могло да се приеме, ако все пак се направи радио-

въглероден анализ, но дори и радиоактивният въглерод не би могъл да даде такава точност. Независимо обаче от точността на датировката моделът на света позволява да се реконструират и някои интуитивни форми на метафизичното мислене на неолитния човек като естествена способност. Изображеният модел показва, че човекът от новокаменната епоха на Балканите не е така примитивен, както често сме склонни да мислим за него. Очевидно е обаче, че той вече има понятие за небесната светлина и затова, което ѝ противоречи – тъмнината, материята. Вече казахме, че символ на тази тъмнина и зло е космическата змия – захапала опашката си.

Върху основата на кулата към небесната светлина неолитният човек създава и първите календари като използва квадратната форма (квадрат на квадрат е куб). Кубът е космическият първоелемент – Земята и модел на „царството небесно” в Евангелието.

При създаването на календара още неолитният човек отчита схващането, че времето е число на небесното движение. Той обяснява 7-те дни от седмицата като числови форми на погълнатата небесна светлина от 7-те титана, т.е. тъмнината. Аналогичен е случаят и с неолитния човек-звезда от Орловец. Това е основополагащ архетип на култа към небесната светлина. За сравнение ще посочим, че асиро-вавилонската, египетската култура и митологията на егейския свят получават своето максимално развитие около 4000 г. пр.н.е.

Впечатлява и фактът, че най-древната писменост в света – пиктографската е синхронна на времето, когато е изобразен човекът-звезда от Орловец. Несъмнено тази първична писменост е овладяна от неолитния (кроманьонски) човек на Балканите. Самият антропен модел на човек-звезда е пиктограм (йероглиф), който откриваме и в древноегипетската култура и властта на фараона. Юнг схваща тази форма на пентограма като архетип, т.е. родова форма на битие и мислене, валидна за микрокосмоса и макрокосмоса. От тази гледна точка следва че пиктографската писменост, възникнала по същото време, е архетипна. Досега се смяташе, че откриването на писмеността е станало преди 3.300 г. в Шумер, но като имаме предвид пиктографската писменост, това е станало около 8-то хилядолетие пр.н.е. Върху много от съдовете по това време се откриват и други ранни пиктограми. Не случайно има следи от пиктографската писменост от същата селищна могила, която П. Станев публикува, без да отделя единични знаци (пиктограми) йероглифи. Тази

писменост изглежда обаче по-късна, тъй като тя вече преминава към линейните писмени знаци и е сродна с текста на „плочката от Точиларе“. Писмените знаци от обекта Орловец предшестват клинописното писмо, което възникна преди около 3300 г. в Шумер. Египтяните започват да боравят с пренесените от трако-пеласгите пиктограми преди 3000 г. пр.н.е. Прословутата китайска писменост възниква преди около 2000 г. пр.н.е., но това е писменост на неандерталския човек.

Оттук следва, че по времето на Моше има само пиктографска писменост. Финикийската азбука, използвана за изписването на Декалога още не е открита по това време. Финикийският алфавит (т.е. „староеврейската“ писменост) е изобретен последното хилядолетие пр.н.е. Очевидно Моше не е могъл да запише скрижалите с финикийската азбука, тъй като тогава не е съществувала такава. Народът на Моше излиза от Египет, който по това време използва единствено пиктографската писменост, йероглифи.

2. Култът към небесната светлина и пиктографската писменост

Палеобалканската пиктографска писменост и човекът-звезда от Орловец показват, че те възникват като архетипове (образци), свързани с неолитния мит на кроманьонския човек за небесната светлина. Най-древният култ към небесната светлина е свързан с името на Бог Бал. Негово изображение е известно от 3000 г. пр.н.е. Този бог обстрелва с мълнии Земята. Той дава името на Балканите, на Палестина и на Балкана.

Пиктограмата кръгче с точка изразява Слънцето като символ на небесната светлина на Бога Син, наречен по-късно от филистимец (Пеласг) Хератклит Ефески – Логос. Самият Христос говори арамейски език, който ползва добре обработена писменост в пеласгийската традиция. Вече знаем, че Христос е тракийско име, известно още от IV в. пр.н.е. (Александровската гробница). На този арамейски език Христос нарича Бог Отец (Б) Ел, което по смисъл означава също Богът на небесната светлина (Бал, Бел, Пел). Именно този Бог според мита дава светлината на звездите от небосвода. Неолитният култ (в Орловец) очевидно приема, че човекът и звездата от небосвода са инвариантни и че той също съдържа в себе си небесна светлина. Утринната звезда е символ на Бог-син. Самото название ден произлиза от Дин – Богът на небето.

Вече видяхме, че в по-разгънатата форма на тази небесна светлина, погълната от 7-те титана, образува числото на дните от седмицата. И Озирис е разкъсан на 7 части. Разчленяването на светлината (небесната) добре се вижда от древните неолитни календари по българските земи и на територията на днешния Иран (Скр. Ачуа). Според английския познавач на санскрита Вигъу Иран буквално означава арии. Иранският бог на небесната светлина, представян с ореол като нашите светии, носи името Фаро. В палеобалканската традиция името на разкъсания Бог на небесната светлина е Дионис Загрей.

Именно този Бог на светлината в орфическата традиция е наречен още Протогон (първороден), Блестящия, Златния. Оттук идва прословутата „златна пропорция“, която без особени усилия се забелязва в антропния пентограм от Орловец. Златната пропорция е известна още като Божествена пропорция – свързана с култа към Блестящия, Небесния, Протогон – Богът на небесната светлина (небесният Ерос – богът на философията). Той се изобразява като дете, символ на вечната младост на Космоса. Неговата сянка е Танатос. Неслучайно иконографията на това дете, т.е. на Блестящия присъства в античните слънчеви часовници по българските земи. В подкрепа на гореказаното ще напомним, че разглежданият антропен модел на света заедно с използвания семиотичен подход при неговото осмисляне е включен в издание на Софийския университет, а и във Франция от Росица Миленкова-Киен в нейния учебник по семиотика. Култът към небесната светлина показва защо Ерос и Танатос имат сродна иконография. В трако-римската епоха Танатосът е известен като „гений на смъртта“. Той е представен в орфическия посвещенски център в Мелта (Ловеч). Изобразяван е върху множество монети от римската епоха. Иконографията му представлява дете с крила, което се подпира на обърната загасена факла.

Въпросният модел на света обединява в едно цяло микро- и макрокосмоса.

Приемаме, че пентограмът представлява един пиктографски антропоморфен модел на микрокосмоса и макрокосмоса. Но той е и едно символно (и абстрактно) изобразяване на човека, като „бог в материята“. За генезиса и развитието на неолитната (кроманьонска) култура е особено важно, че пентограмът от Орловец е най-ранен (за Европа) начин за изобразяване на човека като микрокосмос и като светеща

небесна звезда, която вещае настъпването на деня от 12 ч. Както видяхме, той предхожда дори свастиката от Деветашката пещера, която също е най-древната в историята на човечеството и която също е форма на небесната светлина (и архетип), но пленената (погълнатата) от космическата змия. Този символ участва в пиктографската писменост, с която семиотично борави неолитният човек от Орловец. Това би могло в някаква степен да помогне и при разчитането на тази най-древна в историята на човечеството писменост.

Частично запазеният човешки скелет без череп от фаза Орловец А 1а, открит в жилище № 1, според П. Станев вероятно е свързан с обичай, близък до описания от Дж. Меллард за Чатал Хююк и Хаджилар. При този неолитен ритуал черепите се отделят от костите. Костите след екскернцията са събирани и увивани в дреха, кожа или рогозка и погребвани в жилището или в самото огнище. Душата е огнена и при трупои-гарянето тя отново се връща в космическия огън, чиято пазителка е Хестия (Естия). Така смята и Платон.

Трябва да приемем, че ранне-неолитното селище от фаза Орловец А1 и А2 като археологически обект е със семиотична памет за културата на Балканите, свързана с култа към небесната светлина. Този култ е монотеистичен.

Символите на тази неолитна култура показват, че тя обхваща в едно митологично цяло човека и звездите, микрокосмоса, макрокосмоса и календара, изразяващ времето като число на движението. Ето защо тази пентагонална форма става емблема на Питагорейската школа, за която вече се знае от многобройните орфически школи, акцентуващи в своя култ на Бог-Син⁵ соларен (Хелиос) и хтоничен (Дионис). Така става по-ясно защо пентограмът по своите елементи на симетрия е генетически свързан с пентагондодекаедъра като космически първоелемент, изразяващ битийните форми на Небето. Заедно с него битийните форми на света стават 5 първоелемента. Именно тях използва Кеплер, за да изведе своите прословути закони.

Петолъчната звезда на Орловец по своя сакрален смисъл следва да се разглежда и като диаграма (фигура, която вече обозначихме като симплекс). При тази диаграма (топологичното изобразяване на човека) някои негови свойства стават нагледни и съпоставими с други свойства на космическите тела и най-вече на звездите от небосвода. В случая

такава диаграма се използва за онагледяване на зависимости между числови, геометрични и типологични пропорционални величини. Моделът на Орловец съподчинява в себе си още правоъгълни, секторни, кръгови и симплексни диаграми, а така също и 5-те първоелемента, вложени един в друг (както прави Кеплер). Това, което обединява тези „диаграми“ в едно метафизично цяло, са константните величини на четиримерния симплекс и неговите симетрични проекции като „генетическо“ разгръщане на точката (кръг с точка е символ на космическия първоелемент огън) и самият пентограм от Орловец (четиримерен симплекс). Като пентагон-додокаедър той символизира битийните форми на Небето. Към тях принадлежат елементите на симетрия, числовите съотношения и геометричните фигури.

Преди да конкретизираме числово нашия анализ на въпросната „диаграма“ (модел) трябва да отдадем дължимото и на българите от Плиска, които оставят писмени следи – графити за неговата разшифровка върху крепостните стени на тази велика българска столица. Разшифровката на въпросния модел-диаграма е загатната още от българските мислители на Първото българско царство и е свързана също с култа към небесната светлина. Именно на тази основа са стилизирани култовите битийни форми. На нас сега остава дългът да довършим започнатото дело като включим съвременните постижения на топологията, геометрията, метафизичната интерпретация, аритметиката, космологията (четиримерния свят), кристалографията и др. науки за битийните форми на небесната светлина (и тяхното мислене).

3. Архетипният модел на човека като микрокосмос

Вече видяхме, че това, което са ни оставили и българите от Първото българско царство показва функционирането (в системата на културата) на един четиримерен модел на човека, представен още в неолита от археологическия семиотичен обект на Орловец и средновековните научни знания в Плиска (и съвременната космология приема, че вселената е 4-мерна). Въпросният 4-мерен симплекс обединява в едно цяло пространството и времето, изразяващи космическата хармония.

На първо място, както показват и нашите мислители от Първото българско царство, е **пентагоналният принцип** на симетрия, който организира модела на „човека-звезда“ като пентограм и като 4-мерен сим-

плекс. Както знаем, принципите на симетрия в естествените кристалографски форми изразяват съразмерност, която според Стагирит се дължи на ентелехията. Тези елементи на симетрия се съотнасят според съзвучията на музикалната гама. Пентагоналният модел показва, че човешкото тяло е пропорционално развито и неговите пропорции ентелехийно отговарят на пропорциите на изобразената звезда върху съда от Орловец. Тази ентелехия обединява и пропорционалността на формите. В широк смисъл свойствата на геометричната фигура (F) са инвариантни спрямо формите, изразяващи душевното движение и огледалното отражение, т.е. огледалната симетрия, съпътстваща светлината, която в себе си е число. Най-висока степен на симетрия притежават битийните форми на вселената, които имат кубическа симетрия и принадлежат към кубическата сингония. Тук огледалните равнини на симетрия са 9 и отговарят на степените на небесната йерархия, изградена от три троичности – съответстващи на човешкото око. Кубическата форма като космически първоелемент има също място при разшифровката на звездата от Орловец, тъй като е вписана в кръг и сфера, според своите елементи на симетрия. Фигурата F е симетрична, тъй като включва в себе си тъждествено преобразуване, трансформиращо геометричните форми в числови съотношения, изразяващи съответна хармония. При това, както ще видим по-нататък, определящото съотношение е „златната пропорция” (ϕ), което най-добре се вижда в двумерния симплекс, но тя се възпроизвежда и в четиримерния чрез пентагоналната симетрия. Ние обаче сме свикнали да наблюдаваме предметите в тримерния свят, като забравяме, че това също се дължи на светлината. Самите форми на 4-мерния свят са шифровани. Така е и със светлината на ума на неолитния човек, който открива слънчевия календар. Четиримерните фигури се схващат само умопостигаемо, както това правят по един убедителен начин и гореспоменатите българи от Плиска. Подобни преобразувания възпроизвеждат групи на симетрия, които характеризират по числов топологичен начин петте космически първоелемента, притежаващи възможно най-висока симетрия във Вселената и на Земята. В модела от Орловец е налице и симетрия спрямо права, т.е. осева (ротационна) симетрия, симетрия спрямо равнина (огледална симетрия) и симетрия спрямо точка (централна, аксиална симетрия). Последната съвпада както с центъра на петолъчева звезда, така и с центъра на описващата я окръжност (и сфера, т.е. дъното

на съда). В митологичната традиция това са битийните форми на душата. Тази симетрия е известна и като инверсионна. Отношенията в модела от Орловец са инвариантни спрямо центъра на симетрия, който е непротяжен и символизира вечната душевна природа. Центърът съответства на нулата. Всъщност той е и нулмерният симплекс – единичното проявление на Едно, което пребивава в пълнота и включва в себе си всички възможни симетрии. Диаметрално противоположните точки от модела на Орловец са симетрични спрямо центъра на четиримерната фигура, моделираща микрокосмоса и макрокосмоса. Всъщност тази форма доказва, че светещите космически тела в небосвода са антропни форми на микрокосмоса и макрокосмоса. (Съвременната космология се основава на антропния принцип). Гореспоменатата огледална симетрия е принцип на съотношението между светлината и сянката, между битието и небитието.

Според модела симплексното „пространство” е свързано с философската категория пространство, която буквално означава обхватно разпростиране на битийните форми. Свързва се и с произхода на кристалните форми на симетрия (и самата геометрия), която има естествен аналог във всички планети на Вселената, независимо дали там има човек. В цялата Вселена са възможни само 5 правилни геометрични обемни форми, които съответстват и на 5-те космически първоелемента: земя, огън, въздух, вода и небе.

Името симплекс е психологически мотивирано с интуитивната представа за единство на човека и космоса, изразено числово, геометрически, топологически и архетипно. Многомерното пространство, очертано от симплекса, е всъщност пространство с мярка, т.е. пропорционално (с пропорции). Дефинираната мярка като например златната пропорция е доказателство за инвариантната съизмеримост на микрокосмоса и макрокосмоса. Разгръщането на симплекса от нула до безкрайност посредством принципа „всяко във всяко и чрез всяко” (Анаксатор, който е бил в Аполония) съвпада със „стрелата” на космическото и земното време, която пронизва и живота на нашата телесност. Възможността за числовото измерване на времето и пространството показва, че заедно със стрелата на времето се отчита също наличието на противоположна „стрела”, която за нас се явява като историческа памет, т.е. семиотичен текст. Това показва, че както геометричният модел на Орловец, така и

историческото време имат информационна природа, която е инвариантна на „числото на движението“ (Аристотел), образуващо времето.

Бронзовата розета за измерване на времето от Плиска като календарен механизъм е 6-мерен симплекс, т.е. има 7 върха. Тук ще напомня, че покойният Теофил Теофилов направи реконструкцията на този български средновековен календарен механизъм за измерване на времето. Седем-лъчата форма е съотнесена със зодиакалния кръг и на неговия фон са известните тогава 7 планети, съответстващи на 7-те дни от седмицата. Сребърният орел от знамето в съкровището на Малая Перещепина е символ на небесната светлина, която се извисява над материята. Така единствен орелът остава насаме със светлината, без участието на никаква материя (или сянка). Богът на небесната светлина е разкъсан на 7 части от седемте титана и погълнат.

Като небесен символ пентограмът принадлежи към т.нар. звездни многоъгълници. Те са самопресичащи се многоъгълници, всичките страни и ъгли, на които са равни помежду си по отношение на инверсионния център. Възможен е само един единствен звезден **петоъгълник** и той е символ на Бог-Син (Месията), който вещае деня (Дин). Това е „утринната звезда“ от неолитния култ към небесната светлина при сегашния от Орловец. Вечерницата е сянката на Зорницата и вещае нощта. Това е Лъжемесията – според тази митологична традиция.

Очевидно пентограмът от Орловец обхваща определено актуално и потенциално топологично информационно пространство, характерно едновременно за микрокосмоса и макрокосмоса. Такова топологично пространство е множество от Т точки (от негови подмножества, (като типове симетрии), включващи и „музика“ на числовата хармония.

За едно от най-големите доказателства досежно космическата хармония на микро- и макрокосмоса се смята наличието на „златната пропорция“. Смята се, че според числовите битийни форми на пленената небесна светлина човешкото тяло включва в себе си златната пропорция ѝ.

Златната пропорция се открива на още хиляди места в природата. Тя е известна като „божествена пропорция“, т.е. като битийна форма на Блестящия (протогон). Дължината на всяка фаланга на пръста също се намира в съотношение ѝ спрямо следващата. Праксител използва златната пропорция при създаване на своята скулптура Венера Милоска. Числовото съответствие на тази пропорция се открива и в самия генетичен код, включващ 20-буквен алфавит.

Пропорцията ѝ е определяща в геометричните форми на „утринната звезда“ (Зорницата). Затова тя е избрана като емблема на орфико-питагорейското братство, което също е посветено на култа към небесната светлина. Очевидно тя е изучавана и в Плиска, което добре се вижда от пентограмите, които и днес се виждат по нейните стени.

4. Зорницата (Утринната звезда) и нейните битийни форми в народното съзнание на българите

Зорницата, Зората в българските традиции се свързва с Овчарската звезда. Хермес е „Добрият пастир“, такъв е и Христос. Соларната и хтоничната ипостаса на Венера са: Деница и Вечерница. В българската митологична традиция това са народните имена на планетата Венера. Поради хтоничното и соларното, Зорницата и Вечерницата са една и съща звезда, но те са и сестри, от които Вечерницата е по-малката. Те никога не се срещат или пък това става веднъж на 7 години. В друг вариант Зорницата и Вечерницата са сестри на двамата братя – Слънцето и Месеца. Но докато Слънцето обича повече сестра си Зорница, която е негова спътница, Вечерницата е любимка на Месеца. Двете „сестри“ живеят „накрай света“, където се намира дворецът на Слънцето.

Представите за Зорницата и Вечерницата са в непосредствена връзка с близначния мит. В други предания за произхода на Зорницата и Вечерницата се казва, че те са брат и сестра. Това съответства на орфико-питагорейското схващане за противоположността между светлото и тъмното. Мъжкото и женското. Вече казахме, че Утринната звезда е месията, мъжкото начало, което вещае деня. Вечерницата вещае нощта. Тя е в женски род. Вечерницата е символ на лъжемесията, т.е. сянката на месията. Това е Бафомет?, който при това е андрогин, т.е. 1/3 е жена. При това лицето му е с формата на козел (с рога и копита). Това е сянката на светлината.⁶

В друга версия името на Вечерницата е Янка (Иванка) и Янкул (Иван, Стана и Мильо). Като символ на деня Зорницата е Деница (Юнак-Звезда). В някои народни предания родната майка (космическата душа) разкрила, че юнак-звезда и Вечерницата са брат и сестра. Според друг вариант синът на сянката (смок) поискал царската дъщеря Деница за жена.

Според една легенда Зорницата и Вечерницата носят имената Милан и Милица. (В българската традиция близнаците винаги се кръщават

със сродни имена, започващи с една и съща буква). После Милица се превърнала в Зорница, а брат ѝ във Вечерницата. Ранната сутрешна поява на Зорница напомня на стопаните, че денят настъпва и е време за извеждането на стадата. Според поверието Зорница първа изгрива, за да освети пътя на своя брат – Слънцето (Ковачев, Й. Народната астрономия и метеорология. – СБНУ, кн. 30, С., 1914; Маринов, Д. Избрани произведения. Т., С., 1981). Зорницата бележи началото на деня = 12 ч. Вечерницата – на нощта = 12 ч.

От тракийските земи е известно и божеството Сурегетес. Ако се следва етимологията, теонимът включва смисловата натовареност на „мощен, храбър, силен, могъщ герой“, който „убива“, който притежава „геройски удар“ и едновременно има своя прототип във ведийския бог **Суриа (Слънце)** – самият той небесен, соларен бог. Името на този тракийски небесен (соларен) бог се среща и върху надписи от Витиния (Мала Азия) винаги във връзка със Зевс (Севт). Следователно тракийският бог Сурегетес е и герой херос, който „бие, убива“, змията (злото) и който нанася „юначни удари“ по същия начин, както и богът на бурята Перун. Тези съпоставки неизбежно отвеждат до прекия паралелизъм във функционалното значение на Слънцето и на Сурегетес, до смисловата определеност на Утринната звезда, която вещае изгрева на слънцето и деня.⁷

В този смисъл зорницата е Бог-Син (Христос), а вечерницата (която вещае нощта) е неговата сянка. При това ще напомня, че Христос е тракийското име, засвидетелствано в Александрийската гробница в IV в. пр.н.е.

Богът на светлината Бал (Пал) държи в дясната си ръка мълния и се готви да я хвърли, а понякога вдясно от него се намира орел с разперени криле. Орелът е възплъщение и едновременно олицетворение на мълнията. Очевидно става дума за Гръмовержец, мълниеносец, светкавица-държец. Това е богът на светлината. Този тракийски бог на светкавицата и мълнията е небесният Кераунос. Той е Юпитер на римляните. Самата иконография изразява неговата същност. В архетипно отношение виждаме, че тракийското и елинското божество се покриват. Очевидно култът към светлината на неолитния човек от Орловец се олицетворява от върховно тракийско божество със собствена небесна характеристика, която води началото си от въпросния култ. Безспорен е фактът, че както

елините, така и траките схващат гръмотевицата, мълнията, светкавицата като атрибути определения на своя върховен, единствен небесен Бог – Богът на небесната светлина, чийто символ е „утринната звезда”.

5. Богът на светлината и името на небето в трако-пеласгийската традиция

Богът на светлината и неговите варианти се открива и в епитети на тракийския небесен бог Дин (Тин, Тан) Перун (от тук Пирин) е бог на бурята – Гръмвержец и соларен бог на плодородието. Имената Севт, Зевс и респективно Юпитер обясняват донякъде същността му на ураничното божество. Името на Зевс Збелсурд изразява върховния небесен бог, а изображенията му показват, че той е носител на действителната качествена определеност на Бога – господар на живота. Именно той е небесната светлина на всеки живот.

В тази обстановка имената: Сурегестес, Гебелейзис, Залмоксис и т.н. се оказват определения или още по-точно хтонични идентификации, означения на един върховен бог, на небесната светлина, който в неолита носи името Бал. От казаното дотук следва, че самотракийските DI, DIN, D, LE, LI, заедно с DINTOLE, DI/ENT[O]LE, стоят близо до олвийските форми. Гореспоменатият модел предзадава синкретичността, настъпила в орфизма при разпространението и в Средиземноморския свят. Ето защо „Zau – Zagreux – Zeux (Зев – Загрей – Зевс) е онази божественост, която е свързана с култа към небесната светлина (т.е. небето).

Показателно е, че Христос, издъхвайки на кръста се обръща към своя Отец с името Ел, т.е. Ели, Или (Или, Или). Тук съгласната „Б” отпада пред гласната „И”. Слънцето вече се нарича Или-ос или Ели-ос. От Бал – Бел се извежда смисъла на „този, който държи, хваща, обладава мълнията и светкавицата”. От меката форма на Бал произлиза Пал, Пел.

Бал преминава в образа на Св. Илия – най-точната персонификация на бога на гръмотевицата, дъждоносец, а в непосредствените представи на населението – гръмовник. Самият празник Илинден и обредът, свързан с него, имат хетолувийски соларно-хтоничен аналог. Освен това може да се мисли, че Илия е тракийско наименование на празника на гърма и на огъня от най-древния пласт на тракийската именна система. Основният момент в ритуала на тракийския кайсар е обикол-

ката на своите земи. Тя съответства на обиколката на слънцето в зодиака. Тя се възпроизвежда ежегодно и от св. Илия (Слънцето), който кара колесница. По този семиотичен начин се сливат в едно функциите на бога на утринната звезда с тези на бога на Слънцето. Несъмнено върху иконографията на Илия оказва влияние и тракийската представа за Гръмовержец, който само в земите на траките се изобразява заедно с Хера като негова сянка.

Заедно с това в традицията на култа към небесната светлина и нейният най-древен бог Бал ще отбележим, че от 7000 години пр.н.е. той се обозначава като Небесен отец или Отецът на Небето. Самият култ се основавал на Бащинството на Бог-Отец и неговия Син-Логоса (Утринната звезда). Заемайки такова важно място в палеобалканските религии, не е чудно, че името Христос се е запазило през вековете, за да кръщава с него Йоан Предтеча. Учението за Бог-Син като небесна светлина е онази Първа религия, с която започва Господнята молитва с „Оче наш, който си на Небесата”. „Бог-Отец е върховното Благо, което пребивава в преизобилие и пълнота. Именно това върховно благо е небесната светлина”.

Земното възплъщение на небето е известно като Залмоксис. Оттук идва името Салем – сегашния Ерусалим. От тази гледна точка митът за небесната светлина изразява първоначалното съвършенство. И не е победа на сетивата над разума, а точно обратното – той е проявление на напредъка на човека от състоянието на хтоничната примитивност към свободата и истината, от която се нуждае и сега европейската цивилизация. Очевидно човекът в палеобалканския неолитен култ „към небесната светлина е Бог в материята”. На това схващане се основават елевсинските и орфическите ритуални посвещения в пещери. Именно те са първообраз на скалните църкви на Балканите. Тези скални храмове също са посвещенски центрове. Глаголическото писмо произлиза от пиктограмите за душата.

Символът на небесната светлина от Орловец притежава множество смислови „измерения”. Те не могат да бъдат интерпретирани първо-сигнално. Моделът от Орловец е натоварен с дълбок смисъл (както звездите са нещо повече от примигващи светлинки на нощното небе). Налице е типично трансцендентно мислене – символът се превръща в средство

за изучаване и осъзнаване на скритото и в човека. В него, като микрокосмос, са концентрирани невидимите стихии (първоелементи), влияещи върху всичко съществуващо на небето и на земята. Моделът е „път” към значимите въпроси на битието и мисленето при прехода от мита към Логоса.

За неолитния човек знакът носи емблемата на знанието, обхващащо в едно цяло тайната на Небето, Земята и Човека.

От казаното дотук следва, че (З)Белсурд (Zbelsourdos) – едно от имената-прозвища на върховното божество на траките е представено чрез култа към светлината. Името има паралел в Гебелейзис – друга идентификация-прозвище на Залмоксис като Бог на хтоничната светлина. Възможно е също истинското име на З. Белсурд първоначално да е Бел – бог, чието название по-късно се свежда само до епитет на деня. Името е двусъставно Бел, Пел, Перун. За Сбелсурд пише Цицерон в речта си „Срещу Пизон”, произнесена през 55 г. пр.Хр. (34–35). Ораторът обвинява Луций Калпурний Пизон в редица престъпления и между другото съобщава: „Ти ограби светилището на Юпитер Збелсурд, най-старото и най-таченото у варварите (т.е. у траките – бел. авт.) светилище”. Името, което включва, е Бел-Сур-д. (Вж. и „сур елен”). От историята знаем, че през 57–56 г. пр.Хр. като управител на Македония, без каквато и да е основателна причина Пизон започва варварски бойни действия срещу тракийското племе денделети. Вероятно по време на тази война оплячкосва светилището, което се намира именно в областта на денделетите в Югозападна Тракия. Каквито и хипотези да се правят, не може да се отрече, че небесната светлина е характеристика за „утринната звезда” и това обяснява местното име на крилата мълния. При траките Сбелсурд се среща и под формата Збелтиурдос. Етимологически това означава С-бел-сурд. И тук е определящ коренът „Бел”.

6. Змията като битийна форма на божествената сянка

Змията като арийски символ в Евразия е сянката на небесната светлина, тъмнината, материалното. Тя получава битие като сянка на божественото, т.е. негово деструктивно отрицание. Тъмнината ревнува светлината в тази митология. Змията като символ на хтоничното „битие” олицетворява злото и тъмните сили, които воюват срещу светлината.

Битието на змията е образувано от небесната светлина, но чрез самата сянка – обърната срещу Благото. По аналогичен начин и злото е сянката на доброто – обърната срещу самото добро. В този смисъл змията е атрибут (или възплъщение) на хтоничните демони, т.е. падналите деви на земята, на нейната тъмнина и демоните, воюващи срещу пленената светлина.

Според митологичната традиция змията е скрита в корена на световното дърво. Заема особено място в космогоничните представи, свързани с култа към светлината. Земята е обвита от змия, която е нахапала опашката си.

Според българските митологични традиции змиите живеят в края на света или в голяма пещера в долния свят – царството на тъмнината. Те излизат от леговищата си на Благовец и се скриват отново на Секновение (Преображение, Голяма Богородица). Появата им напролет се фиксира чрез традиционни обредно-магически действия, целящи предпазването на хората и домашните животни от змията (злото). През всички мартенски празници на св. Еремия жените метат къщите и дворовете си, след което палват сметта и я прескачат. (От Бал (Пал) идва и глаголът „пала“). Плашат символично змиите, за да ги прогонят далече. Не плетат и не шият, не пипат конци и въжета. За да изплашат злото, балканските българи газят с боси крака глината за направата на подници на Ерминден (Хермес). Хермес е вестителят на Хадес.

Образът на змията функционира и в други календарни празници – зимния Никулден, Петрово въже и Атанасовден, Гергьовден и Еъовден. Според традиционните народни вярвания змията е във връзка със света на мъртвите и прадедите. Тя е олицетворение на сянката на светлината. В ролята си на Стопан на дома или нивата тя се нарича чуварка, въртикъща, домогарка, смок, синурник. Синурът също се пази от Хермес.

В култа към небесната светлина змията е олицетворение на дявола, който е сянката на светлината. Тя е прокълната от Господ да се влачи по корем, тъй като е Неговата сянка, която му се противи. Според народните вярвания змията се бои най-много от леска, ясен и явор. Затова пастирските геги се правят от лесково дърво. Образът на змията – похитител на светлината присъства широко и в народното изкуство. Змейки се наричат везбените орнаменти, украсяващи ризи и поли. Змиюрка или Гуще-

рица се нарича обредният хляб, приготвян на Песи (Пасха) понеделник в тракийските земи. Той има формата на Змия. И хтоничният Христос (тъмният) казва „Аз съм хлябът”. Змията като сянката, която пленява светлината се изобразява върху сандъци, хурки, вретена и геги. Изображения на змия има върху зидове, врати и чешми, както и върху множество керамични и метални съдове. Змията, ухапала опашката си, обвива пленената небесна светлина във форма на гореспоменатата свастика.

Поради схващането за сянката като материя, зло, което се противи на бога на затъмнението (слънчевото и лунното) се схваща от българите като поличба за предстоящи нещастия и беди – болест, война, глад, смърт. Нощта е сянката на деня и неговото отрицание, тъй като тъмнината руши битийните форми. Вярва се, че в утрото срещу Еньовден на земята слизат Слънцето при Месечината (Луната, ж.р.). Луната е „сянка” на сетивното слънце и затова е в женски род. Тя заема централно място в култа на неандерталската религиозност. В култа към небесната светлина Луната е слугиня на календарния месец. Той не може числово да се измери точно чрез четирите фази на Луната. Но това е възможно чрез движението на слънцето в зодиакалния кръг.

За 12 месеца Луната е месечина, защото напомня за месеца чрез своите 4 фази. Но чрез небесната светлина движението на слънцето в зодиака времето става число на движението.

В противовес на тъмнината щепомним, че битийните форми на красотата в култа към небесната светлина се свързват със 7-те цвята на небесната дъга, образувани от похитената небесна светлина. Сама по себе си красотата изразява предназначенията способност за хармония, която е в най-висока степен пригодна да придава битие на всичко, което ѝ принадлежи. Хармонията действа, съгласувайки се със съответстващия ѝ ейдос и логиката я използва за създението си тъй както метъра се използва за прокарването на права линия. Така и кристалът прави своите ръбове. Въобще и телесното е съзвучно с това, дето е преди тялото, т.е. душевното. Космогенезата възпроизвежда живота в съответствие с вътрешния му ейдос, който е прекрасен. Външният вид на жизнените форми е самото присъствие на вътрешния ейдос. За небесната светлина това е „утринната звезда”, представена антропоморфно върху глинени ритуален съд на неолитния човек от Орловец. Утринната звезда вещае

светлината на деня (Дин). Тя прави сетивния свят видим, а следователно и познаваем. Тъмнината ни го представя като множествен, бидейки всъщност единен. Ето защо сетивното възприятие улавя в телата ейдоса, свързващ и надделяващ над противоположната нему лишена от форма тъмнина. В това отношение формата, превъзходно сияеща над всички останали вселенски форми съединява разпръснатото тук на земята хармонично множество, въздига го към себе си и го въвежда вече като неделимо във вътрешността си, правейки го съзвучно и съгласувано с небесната светлина. Според култа към небесната светлина всеки аспект в красотата на цвета се дължи на космическата форма и на преодоляването на тъмата (материята) чрез присъстващата небесна светлина. Тя е Логос и небесен ейдос. Затова и огънят сам по себе си е по-прекрасен от останалите елементи, защото е и естествено шифрован символ на Логоса като небесна светлина.

Първенството на огъня спрямо останалите елементи е дадено у Хрисип – SVF, II 413.⁸ Тук огънят е рожба на небесната светлина. Тя е Хестия (Естия). Нейният син е „утринната звезда”.

Орфическата версия за небесната светлина напомня, че където и да сме, небето като логос винаги е с нас и всевиждащото (Му) око ни наблюдава. И когато действваме съгласно принципите на Небето като Благо не бива да забравяме дълга си към Него (и да го изпълняваме с истина, благочестие и достойнство). Не случайно българските царе от Трети Рим носят и пазят титлата Благоверен цар, а върху монета на цар Георги Тертер е изобразена утринната звезда.

В заключение щепомним, че нашата хипотеза за наличие на космогоничен мит в Орловец е резултат на една негеоцентрична архетипна метафизика в духовния живот на тогавашния човек. Тази метафизика включва извънземен (небесен) живот или възкресение от мъртвите (известно като сотериология) на основата на безсмъртните логосни форми на космическата Душа, чийто син е утринната звезда. Небесната светлина е Логосна. Всъщност разкъсаният Бог-Син от титаните е Логосът. По този начин човешката душа обаче е похитена от княза на тъмнината (Хадес) и е затворена в тъмницата на тялото. Душата се освобождава от Х(адес) и се завръща при Деметра – космическата Душа. Това става след като факлоноската Деметра успява да открие с помощта на светли-

ната (от факлата) – символ на знанието похитената си дъщеря Персефона, т.е. човешката душа. Както се вижда в трако-пеласгийската традиция става дума за цикъла, „делник-празник”, който в двете си противоположни части регулира своята културна семантика чрез култа към небесната светлина. Става ясно и защо Персефона е „царица” на хтоничния свят и на душата в „рая” и нейният син е символ на зазоряването (просветлението). Христос, подобно на Хермес, отвежда в „рая” разкалялия се разбойник на кръста – мястото, където е Адам. Последният още не е на небето и чака възкресението си. Цветята при сватба са свързани с обстоятелството, че Персефона като богиня (на цветята) сключва брак с Х(адес). При погребения цветята означават, че законната (узаконена) съпруга на Х(адес) се връща отново, за да изпълни своите брачни функции като царица на подземния свят и като такава е начало на подземните извори. Ето защо може да се смята, че първите брачни и погребални неолитни ритуали са свързани с култа към Део, Дио (Деметра), Персефона, отвличането на човешката душа в царството на Х(адес), освобождаването ѝ като зазоряващо възкресение в небесната светлина.⁹ И всичко това се извършва в един негеоцентричен контекст, изразяващ стремежа на човека към звездите и небесната светлина (Любомъдрието). Като подземна богиня образът на Персефона се покрива в известен смисъл с тези на Кора, Гея, Рея, Хеката, Изида, Прозерпина и др. Така е и със съотношението „Зорница” и „Вечерница”, „Христос” и „антихрист”, „светлина” и „тъмнина”, „ангели” и „демони”. Тези устойчиви архетипове по-късно се срещат в орфизма и орфическите химни. Утринната звезда от Орловец е митологичният наглед на човешката душа според древния мит за небесната светлина. Нейната божественост и днес позволява човека да се схваща като бог в материята. Материята в качеството на тяло е и „тъмница за Душата” (Платон). Такова е схващането и в орфико-питагореизма, платонизма, неоплатонизма и дори – исихазма.

Не случайно орфическата метафизика на небесната светлина в новозаветните традиции се свързва и с конструирането на първия слънчев часовник в Обетованата земя. Именно това е началото на науката. Времето става число на движението на слънцето и небесната светлина, а денят (Дин) започва с „утринната звезда”.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Илчева, В.** Археологически паметници на община Полски Тръмбеш. Сб. Полски Тръмбеш и Полско-тръмбешкия край – минало, настояще и бъдеще. В. Търново, Абагар, 2008, с. 48. (Съст.: Христо Харитонов и Галя Чохаджиева).

² **Stanev, P., V. Ilcheva, M. Tchotchev, A. Pisarev.** La kultur des tribus thrace entre les rivieres de Yantra et d'Ossam et leur relations avec la Thrace. – Driver internacionaler Thracologischen Kongres. Wien, 1980. I., S. 1984. I, p. 88; П. Станев. Мястото на неолитен комплекс Орловец в неолитизацията на Юго-източна Европа. – В: Сб. Полски Тръмбеш и Полско-тръмбешкия край – минало, настояще, бъдеще. В. Търново. Абагар, 2008. (съст.: Христо Харитонов и Галя Чохаджиева), 55–66 (с литература по темата).

³ **Данков, Е.** Симметрия, отражение, развитие. Пифагорейская модель динамической гармонии мира. – Вестник Московского университета. Философия, 1976, № 2, с. 42–50. Е. Данков. Орфико-пифагорейская модель мира. Национална теоретична конференция „Методологически проблеми на приложението на математическото моделиране и изчислителната техника на обществените науки и социалната практика“. Сборник резюмета на докладите. Т. I. В. Търново. ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, 1987, 43–46; **Хр. Харитонов.** Пентограмът от Орловец. – Борба. 20.06.1995, с. 2; Сашка Александрова. – Борба, бр. 247, 20.09.1995 и др.; **Е. Данков.** Една хипотеза за семиотична интерпретация на геометричния модел на човека (като микрокосмос) от Орловец. Известия на Историческия музей. В. Търново. 1997, кн. 12, 71–79.

⁴ **Данков, Е.** Эвристические проблемы пифагорейского числового моделирования гармонии и возникновения философии. Национална теоретична конференция „Методологически проблеми на приложението на математическото моделиране и изчислителната техника в обществените науки и социалната практика“. Сборник резюмета на докладите. Т. I. В. Търново, 1987, 47–51; **Е. Данков.** Метафизика на орфизма. – Философия, 1996, № 5–6, 78–85.

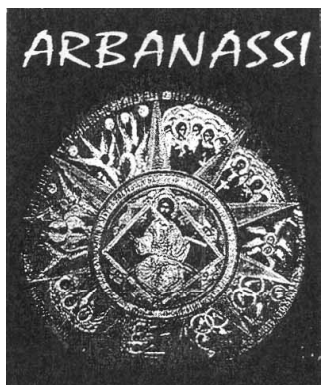
⁵ **Данков, Е.** Негеоцентричната метафизика на праисторическия човек (Евлоги Данков). – Философия. Год. VII, 1998, № 1, 40–47; Библиографски справочник. Десет години Философски факултет. Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“. 2005, 37–47; **Е. Данков.** Към негеоцентричната метафизика на праисторическия човек. – Кула (Списание за литература и изкуство). Казанлък, 1997, № 4, 66–76.

⁶ **Данков, Е.** Проблемът за йерархията на времето в общата теория на Земята. – В: Сборник доклади. Юбилейна научна конференция, посветена на 1300-годишнината на българската държава и 10-годишнината на ВПИ, 20–22 октомври 1981. Шумен. 1982, 164–175.

⁷ Данкова, Р. Природен и социален космос в системата на културата. – В: *Философия и наука. Философията като метафизика и научната рационалност*. В. Търново. Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 1997, 207–258; Р. Данкова. *Ценностни аспекти на отношението „човек-ноосфера”*. Сб. Научна конференция, посветена на 25-годишнината на ВМИ Габрово, 1989, 79–83.

⁸ Данков, Е. Орфизмът в европейските историко-философски традиции. (Към древната митология и метафизика). Кн. *Философия и история*. Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 1999, 125–126.

⁹ Данков, Е. От мита за Хестия към Логоса. – *Философски алтернативи*. Сп. на Института за философски изследвания при БАН. Год. VII, 1998, № 1, 92–102.

И БИВЪЛТА ШРЪСТА.

